

МАТЭРЫЯЛ ДА ВЫВУЧЭННЯ ТЭМЫ «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ» ў XI класе

Сучасная беларуская літаратура — гэта не толькі літаратурны працэс, разнастайнасць кірункаў, жанраў, тэм, праблем, але і вялікая колькасць пісьменнікаў, якія прымнажаюць эстэтычныя дасягненні і набыткі мастацтва слова. У канцы XX — на пачатку XXI ст. у беларускай літаратуры працавалі ці працуюць творцы розных пакаленняў. Асабліва прыкметны ўклад у развіццё сучаснага мастацтва зроблены вядомымі майстрамі слова.

Пры вывучэнні беларускай літаратуры сучаснага перыяду самы важны этап — знаёмства з жыццём і творчай дзейнасцю асобных пісьменнікаў. У школьнай праграме вылучаны імёны літаратараў, творчасць якіх вывучаецца манаграфічна або аналізуецца ў ходзе прэзентацыі аглядавых тэм. Метадысты адзначаюць, што пры агульнай характарыстыцы літаратуры ўвага таксама можа быць сканцэнтравана на дзвюх ці трох постацях пісьменнікаў. Такім чынам, агляд мастацкіх набыткаў сучаснай беларускай літаратуры адбываецца на прыкладзе творчасці некалькіх аўтараў.

Ніжэй акурат прапануецца матэрыял у дапамогу настаўніку і для самастойнай працы вучняў.

Іван Пташнікаў

Арыгінальная проза Івана Пташнікава ўзбагаціла нацыянальную літаратуру і дала штуршок развіццю пісьменніцкіх навацый. Для творчасці гэтага цікавага, самабытнага майстра характэрны пільная ўвага да будзённага жыцця, глыбокі псіхалагізм, паэтычнасць, шматфарбнасць мовы. Дзякуючы таленту І. Пташнікава чытач адкрыў для сябе многія старонкі гісторыі беларускага народа, шматпакутнага лёсу селяніна: убачыў яго ў крывавах варунках вайны, галечы і нішчымніцы пасляваеннага часу, няпростай, пазначанай драматызмам, а то і трагізмам сучаснасці. Раманы, апавесці і апавяданні пісьменніка набылі шырокую вядомасць не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі. Многія з іх перакладзены на рускую, украінскую, латышскую, польскую, англійскую, балгарскую і іншыя мовы свету.

Нарадзіўся Іван Мікалаевіч Пташнікаў у 1932 годзе ў вёсцы Задроздзе Пleshчаніцкага

(цяпер Лагойскага) раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. Да вайны скончыў тры класы Задроздзенскай пачатковай школы, пасля — Крайскую сямігодку і Плешчаніцкую беларускую сярэднюю школу (1951). Працаваў у раённай газеце «Ленінец», а таксама настаўнікам пачатковай школы ў Лонве. У 1952 г. І. Пташнікаў паступіў на аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Пасля заканчэння (1957) працаваў рэдактарам мастацкай літаратуры ў Дзяржаўным выдавецтве БССР (1957—1958), рэдактарам аддзела прозы часопісаў «Малодосць» (1958—1962), «Польмя» (1962—1995). У 1959 г. быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Пачынаў свой творчы шлях І. Пташнікаў з вершаў. Упершыню яны з'явіліся ў друку ў 1952 г. на старонках рэспубліканскіх газет «Звязда» і «Чырвоная змена». Адным з

галоўных аб'ектаў мастацкага даследавання ў празаічных творах стала жыццё вёскі ў пераломны перыяд сярэдзіны 1950-х гг. — час вялікіх і складаных змен у грамадстве. Гэта тэма атрымала глыбока нацыянальнае асвятленне. Чароўны свет прыроды, побыт і праца людзей, іх узаемаадносіны, мудрасць, шчодрасць і сціпласць, барацьба за аднаўленне роднага краю фарміравалі духоўны свет аўтара (аповесць «Чачык», 1957, зборнік аповесцей і апавяданняў «Зерне падае не на камень», 1959). У 1962 г. асобным выданнем выйшаў раман «Чакай у далёкіх Грынях», у якім І. Пташнікаў праявіў сябе як надзвычай тонкі лірык, асабліва ў пейзажных замалёўках. Многія творы былі прысвечаны дзецям і юнакам, іх асабліваму ўспрыняццю жыцця вёскі і яе вакол іц у цяжкія пасляваенныя гады («Алені», «Алешка», «Бежанка»; усе — 1962 г.) і інш. Пазней, у 1966 г., некаторыя апавяданні былі ўключаны ў зборнік «Сцяпан Жыхар са Сцешыц», што быў прыхільна сустрэты крытыкамі і чытачамі. Арганічнасць, разнастайнасць падыходаў у стварэнні сацыяльна-псіхалагічных партрэтаў вясцоўцаў характэрны для аповесці «Лонва» (1965). Увогуле ў ранніх творах пісьменніка бачыцца несумненая таленавітасць, выключная назіральнасць, няспыннае імкненне пранікнуць у глыбіні жыцця і чалавечых характараў, настойлівыя, мэтанакіраваныя пошукі самога сябе.

Асабліва важнае месца ў творчасці І. Пташнікава належыць ваеннай тэме. Жахі і боль ваеннага ліхалецця назаўсёды ўвайшлі ў яго памяць. У вядомай аповесці «Тартак» (1967; быў зняты аднайменны фільм беларускага тэлебачання паводле сцэнарыя аўтара, 1974) празаік звярнуўся да тых жудасных падзей, паказаў трагедыю беларускіх вёсак, спаленых фашысцкімі акупантамі. Рэальная фактычная аснова твора — лёс вёскі Дальва ў час адной з самых страшных блокад на тэрыторыі Беларусі ў 1944 г. Для І. Пташнікава характэрны псіхалагічная дакладнасць і глыбіня ў выяўленні мужнасці і самаахвярнасці звычайнага чалавека. Трагізм вайны ў аповесці «Тартак» паказаны не праз колькасць знішчаных вёсак, а праз жахлівыя душэўныя пакуты людзей, якія адчуваюць надыход нечага немінучага. Пісьменнік расказвае пра ўнікальнасць кожнага героя, дае магчымасць зразумець, што ў кожным з іх памірае і што ў выніку страчваецца. Суровая праўда ў паказе драматычных абставін уласціва таксама аповесці «Найдорф» (1975),

дзе галоўнай тэмай стала гераічная і самаадданая барацьба партызан і жыхароў Беларусі супраць гітлераўскага нашэсця. «Найдорф» — мастацкае даследаванне глыбінных крыніц народнай сілы, мужнасці, любові да сваёй зямлі і нянавісці да ворага, роздум пісьменніка над прызначэннем чалавека ў свеце, услаўленне стваральнага пачатку, пратэст супраць вайны і смерці. Менавіта за гэту аповесць І. Пташнікаву ў 1978 г. была прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР імя Якуба Коласа. У «Найдорфе», як і ў многіх іншых творах пісьменніка, назіраюцца ўмелае выкарыстанне дэталізацыі, кампазіцыйная разнапланавасць. У раманах «Мсціжы» (1970) і «Алімпіяда (Воблакі шасцідзясятых)» (1985; аднайменны тэлеспектакль, 1989) адлюстравана жыццё беларускай вёскі ў 1960—1980-я гг. Раман «Мсціжы» прысвечаны адносінам чалавека да роднай зямлі, яго клопатам па захаванні прыроды. Гэты твор прадэманстраваў высокае творчае майстэрства аўтара. Лёс галоўнай гераіні рамана «Алімпіяда (Воблакі шасцідзясятых)», жанчыны-маці, самаадданай працаўніцы, раскрыты ва ўсёй сваёй глыбіннай сутнасці і прыгажосці. У ёй увасоблены лепшыя чалавечыя і духоўныя якасці, уласцівыя народнаму характару. Станоўчую і вызначальную азначную характарыстыку атрымліваюць не толькі зайздросная гаспадарлінасць, але і здольнасць да сацыяльна значных учынкаў.

У 1987 годзе з'явілася апавяданне «Львы» — першы ў беларускай літаратуры празаічны твор пра чарнобыльскую бяду. У наступныя гады І. Пташнікаў пашырыў жанравыя магчымасці апавядання ўвядзеннем новага матэрыялу, а таксама за кошт паглыблення вобразнай сістэмы. Прыкладам могуць з'яўляцца творы «Францужанкі» (1997), «Тры пуды жыта» (1998), «Пагоня» (1999) і інш. У першых двух расказваецца пра драматычныя старонкі народнага жыцця, звязаныя з неабгрунтаванымі палітычнымі рэпрэсіямі. Змест твора «Тры пуды жыта» — гэта гісторыя аднаго жыцця, за якім бачыцца ва ўсёй сваёй сіле і значнасці лёс беларускай жанчыны, трагічны і самаахвярна-гераічны. Апавяданне «Пагоня» скіравана супраць самазнішчэння ў прыродзе і грамадстве. Шырокі ахоп падзей, паказ рэчаіснасці і чалавека праз багацце падрабязнасцей і выразных дэталей дамінуюць у творах больш позніх гадоў («Ненапісаная аповесць», 2002; «Асколак да зоркі», 2004). У «Ненапісанай аповесці», звяртаючыся да вечных, асноватворных ісцін, І. Пташнікаў

пераконвае, што толькі чалавечнасць можа ўратаваць людзей на тым пагібельным шляху, на які яны ступілі. Змест апавядання «Асколак да зоркі» звязаны з той сучаснасцю, выток і вынік якой — у ваенным мінулым.

Раманы, аповесці, апавяданні пісьменніка адметныя багатай і разнастайнай лексікай, глыбокай народнасцю мовы. Асабліва важ-

ную, у многіх адносінах вырашальную ролю адыгрываюць у творах яркія, выразныя, эмацыянальна насычаныя сімвалічныя карціны прыроды. Вобразнасць, аналітычнасць стылю, умелы падбор дэталей, канкрэтнасць прозы, яе пластычнасць, дынаміка вылучаюць І. Пташнікава як сапраўднага майстра, жывапісца слова, тонкага псіхолага.

Віктар Кармазаў

Віктар Філімонавіч Кармазаў (нар. у 1934 г.) — творца адметны. Адметны страснасцю аповеду, глыбінёй пастаўленых маральна-філасофскіх праблем. Яго публіцыстычны голас заўсёды трывожыць, непакоіць. Чалавек і прырода — дзве ўзаемазвязаныя сферы, глыбокія, складана супярэчлівыя — пануюць у яго творчасці. «Я прыйшоў у літаратуру і пачаў пісаць як чалавек зямлі, прыроднік, — падкрэслівае пісьменнік у адным са сваіх інтэрв'ю. — Я без прыроды не ўяўляю маё маленства. І сям'я наша ўся была з прыродай: лес, грыбы, ягады, рэчка, рыба, паляванне, сустрэчы з леснікамі, з ляснічымі. Гэта было натуральнае наша жыццё» (Культура, 2003, 13—19 верас., с. 15).

Будучы пісьменнік нарадзіўся на Магілёўшчыне ў сям'і настаўніка. Пасля заканчэння сярэдняй школы жыццёвая дарога прывяла яго ў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт, дзе ён атрымаў дыплом журналіста. Шмат гадоў В. Кармазаў аддаў працы ў рэдакцыях розных газет, у часопісе «Полымя», на беларускім тэлебачанні. У пару актыўнай журналісцкай дзейнасці на старонках друку з'явіліся яго нарысы і апавяданні. Першую кнігу «Падранак» (1968) склалі апавяданні і невялікі лірычны дзённік «Ліменскі сшытак». Яны прасякнуты дабрывёй і хараством. Цёплым лірызмам, пафасам услаўлення моцы і годнасці чалавека вызначаюцца творы В. Кармазава «Па талым снезе» (1973), «Спіраль» (1974). Публіцыстычная проза і эсэ сабраны ў кнізе «Проста ўспомніў я цябе...» (1989), адзначанай дзяржаўнай прэміяй Беларусі імя К. Каліноўскага (1990).

Маральную вартасць сваіх герояў пісьменнік вымярае іх адносінамі да зямлі і ўсяго жывога на ёй. Прырода, на думку аднаго з яго герояў, — лепшы прафесар. І хто пройдзе навуку ў гэтай прафесара, той — сапраўдны чалавек. Яе вывучалі многія героі Кармазава. У асноўным гэта рыбакі, плытагоны, леснікі — людзі, якія большую частку свайго жыцця праводзяць пад адкрытым небам у гарманічным адзінстве з прыродай. Няпростыя ўзаемаадносіны

чалавека з прыродай, з навакольным светам, пошукі жыццёвай устойлівасці, духоўных каштоўнасцей складаюць змест вядомага рамана «Пушча» (1978). Ідэя адданасці роднай зямлі, вернасці нацыянальным вытокаў увавоблена ў аповесцях В. Кармазава «Дзень Барыса і Глеба» (1980) і «Дома» (1984). Гэтыя творы пацвярджаюць устойлівую цікавасць пісьменніка да маральна-этычных праблем. Вельмі востра пастаўлена ў іх пытанне пра духоўныя каштоўнасці чалавека, пра пагрозу маральнага вакууму. Усе людзі, сцвярджае пісьменнік, у адказе за закладзеную ў іх душах дабрывню, «святую патрэбную кожнаму чалавеку ношу», якая звязвае іх з роднай зямлёй, не дае адарвацца ад яе. Матыў непарыўнай аднасці з прыродай, з зямлёй, дзе нарадзіўся і вырас чалавек, дзе прайшлі лепшыя гады яго жыцця, — галоўны ў раманах «Бежанцы» (1993). У гэтым творы, як і ў аповесці на чарнобыльскую тэму «Краем Белага шляху» (1992), раскрываецца трагічная праўда пра час, лёс беларускага народа і нацыі.

Апошнія два дзесяцігоддзі В. Кармазаў прафесійна займаецца жывапісам. Некаторыя яго работы выстаўляліся ў Бялыніцкім мастацкім музеі. Узятца за пэндзаль і фарбы пісьменніка прымусіла жаданне паглыбіцца ў жывапіс. На думку В. Кармазава, без гэтай працы недастатковай будзе яго проза. «Каб пісаць пра мастака, трэба пісаць не толькі з яго слоў, не толькі сваімі ўражаннямі ад палотнаў, трэба пісаць пра мастака праз яго псіхалогію, у якой выяўляецца ўся культура. Яна выяўляецца ў працэсе яго працы, жывапісання, калі кладзе фарбачку, шукае колер, каларыт. Вось у гэты час ён раскрываецца як інтэлект, як духоўнасць, раскрываецца як творца», — лічыць пісьменнік. Жыццю і творчасці мастакоў В. Бялыніцкага-Бірулі, С. Жукоўскага, Г. Вашчанкі, А. Бараноўскага, А. Бархаткова прысвечаны аповесці і эсэ, сабраныя ў кнізе Кармазава «З вясною ў адным вагоне» (2002). Тут таксама надрукаваны старонкі дзённіка з пленэраў В. Бялыніцкага-Бірулі, адным з арганізатараў якіх з'яўляецца

аўтар. «Мастак і парабкі» (2011) — раман пра Мікалая Неўрава, мастака XIX ст., які ў пошуках натхнення і вобразаў для сваіх карцін пераехаў на жыхарства са сталіцы Расійскай імперыі ў беларускую вёску.

Віктар Карамазаву па-ранейшаму верны тэмам «чалавек і прырода», «мастак і мастацтва». Доўжыцца сяброўства пісьменніка з ле-

сам, рэчкай, роднай Магілёўшчынай. Чалавек на зямлі і сярод людзей — гэтую даўнюю, глыбінную традыцыю беларускай літаратуры працягвае плённа распрацоўваць В. Карамазаву. Галоўны клопат пісьменніка сёння — адлюстраваць тое, «што адбываецца з чалавекам, што адбываецца з жыццём, з часам — пісаць свае творы».

Алесь Жук

Алесь Жук — адзін з самых цікавых сучасных беларускіх празаікаў, творы якога вызначаюцца тэматычнай разнастайнасцю. Сучаснасць ва ўсёй яе складанасці і супярэчлівасці з'яўляецца галоўнай тэмай яго прозы. Уся творчасць пісьменніка пазначана сапраўдным мастацкім талентам, глыбокай праўдай жыцця, вастрынёй у пастаноўцы сучасных праблем. Невычарпальнай крыніцай творчага натхнення стала для Алеся Жука родная Случчына, дзе 1 красавіка 1947 г. у вёсцы Клешаў у сям'і служачага ён нарадзіўся. На самой справе, як сведчыць сам пісьменнік, дата яго нараджэння — 23 лютага, але ад «пашпартнай» даты 1 красавіка ён не адмаўляецца, бо гэта дзень Сафіі Слуцкай, а я «родам са Случчыны», — гаворыць Алесь Жук.

У 1965 г. ён паступіў на філалагічны факультэт БДУ. Працаваў рэдактарам выдавецтва «Мастацкая літаратура», намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Малодосць», інструктарам ЦК КПБ, галоўным рэдактарам газеты «Літаратура і мастацтва», сакратаром праўлення СП БССР, намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Полымя», галоўным рэдактарам часопісаў «Нёман» і «Беларусь».

У літаратуру Алесь Жук прыйшоў у сярэдзіне 60-х гадоў, але пісаць пачаў яшчэ ў школьныя гады і ў час вучобы ва ўніверсітэце. Яго апавяданні «Сок манга», «Завулак», «Водсветы зорак», «Белы месяц», «Мужчыны», напісаныя ў студэнцкія гады, увайшлі ў першую кнігу «Асеннія халады» (1972). Ужо ў ранніх творах пісьменнік паказаў сябе тонкім псіхалагам, майстрам у раскрыцці чалавечых характараў, у паказе ўзаемаадносін паміж людзьмі. Гэта кніга адразу ж вывела А. Жука ў перадавыя шэрагі беларускіх празаікаў, і, як потым аказалася, не толькі беларускіх: пра яго пачала пісаць усесаюзная крытыка.

На працягу 1970—1980-х гг. з'явіліся арыгінальныя празаічныя зборнікі «Паляванне на старых азёрах» (1975), «Зоркі над палігонам» (1977, прэмія Ленінскага камсамола Беларусі 1978 г., зняты мастацкі фільм «Палігон», 1983), «Не забывай мяне» (1978),

«Па саннай дарозе» (1979), «Паўстанак вяртання» (1981, Літаратурная прэмія імя І. Мележа 1982 г.), адметныя роздумам над пытаннямі жыцця і лёсу, складанасцю і разнастайнасцю характараў, арганічным спалучэннем трагізму з лірызмам.

У 1982 г. пабачыла свет кніга прозы «Паляванне на Апошняга Жураўля». Назву ёй дала аповесць з аднайменнай назвай. Клопат пра навакольнае асяроддзе, падмацаваны выразным аналітычным роздумам, у спалучэнні з легендарна-казачнымі апавядальнымі элементамі-сімваламі надаюць твору сапраўды мастацкую глыбіню і значнасць. Па гэтай аповесці ў тэатры імя Янкі Купалы быў пастаўлены спектакль і ў 1986 г. знята мастацкая стужка.

Новыя грані таленту Алеся Жука выявіліся ў аповесці «Чорны павой» (1986). Тут празаік упершыню ў сваёй творчай практыцы звярнуўся да прыгодніцка-дэтэктыўнага жанру, які, як вядома, карыстаецца шырокай папулярнасцю.

Да самых значных твораў пісьменніка належыць і аповесць «Праклятая любоў», што ўвайшла ў аднайменны зборнік (1991), адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі імя Якуба Коласа, 1992). Гэты твор — яскравае сведчанне высокай творчай сталасці вядомага празаіка, добрага знаўцы народнага жыцця і побыту, чалавечых лёсаў і характараў.

З новых твораў А. Жука, напісаных у апошнія гады, вылучаюцца апавяданні «Душа над чыстым полем» і «Партызан», а таксама «Сны пра маму». Цяпер пісьменнік радзей звяртаецца да паказу паслядоўнай плыні жыцця. Яго больш цікавяць змены, што адбыліся ў чалавеку — і ў знешнім абліччы і ў духоўным. Ён даследуе стан душы, якой яна стала пасля жыццёвых выпрабаванняў. «Сны пра маму», у параўнанні з папярэднімі творамі, напісаны больш раскавана, свабодна, у нязмушанай, асабістай манеры. Значыць творчая хада не прыпынілася, талент узнікаецца да новых, не асвоеных яшчэ беларускай літаратурай, даляглядаў», — падкрэслівае літаратуразнавец У. Гніламёдаў у прадмове да

кнігі выбраных твораў пісьменніка «Вечаровае сонца» (2006). Творы А. Жука грунтуюцца на філасофскай і эстэтычнай аснове — гэта напружаны роздум над жыццём. Пісьменніка цікавіць прырода чалавечага шчасця, пакуты

і іх пераадоленне, асэнсаванне чалавекам самога сябе, адносіны да працы, да зямлі. Усё гэта і дазваляе гаварыць пра творчасць А. Жука як арыгінальную і адметную з’яву сучаснай беларускай літаратуры.

Валянціна Коўтун

Валянціна Коўтун (1946—2011) уваходзіла ў літаратуру як паэтка. Арыгінальная, самабытная, адметная сваім афарыстычным мысленнем і смелай запамінальнай вобразнасцю. Упершыню яе імя з’явілася ў друку ў сярэдзіне 1960-х гадоў, калі ў львоўскай газеце «Ленінська моладзь» былі надрукаваны яе вершы ў перакладзе на ўкраінскую мову. Адначасова ў ліпені таго ж года «Чырвоная змена» змясціла яе верш «Зязюля недакукавала...», а пазней, у снежні, з’явілася ўжо нізка твораў маладой паэтэсы ў газеце «Літаратура і мастацтва».

Нарадзілася Валянціна Міхайлаўна ў вёсцы Дземяхі Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці ў сям’і настаўніка. У 1964 г. паступіла на філалагічны факультэт Львоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. З чацвёртага курса перавялася на рускае аддзяленне філфака БДУ. Пасля заканчэння вучобы (1969) настаўнічала на Гродзеншчыне, працавала літкансультантам «Сельскай газеты», літсупрацоўнікам і рэдактарам аддзела крытыкі і літаратуразнаўства часопіса «Полымя», з 1982 г. — загадчыкам рэдакцыі літаратуры для дзяцей у выдавецтве «Юнацтва», з 1990 г. — зноў у «Полымі». Завочна скончыла аспірантуру пры БДУ. У Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР абараніла кандыдацкую дысертацыю «Паэтычная структура пазаабрадавай песні пра каханне» (1979).

Ужо ў першай кнізе паэтэсы «Каляровыя вёслы» (1971) абазначылася тое асноўнае, што заўсёды вылучала верш В. Коўтун і дзякуючы чаму яго не зблытаеш ні з чым іншым. Яна валодае дзіўным і рэдкім дарам звычайнай зямной з’яве надаць глыбокі філасофскі сэнс, паэтычным зрокам ухапіць, высвеціць, здавалася б, нязначныя драбнічкі жыцця і ўзняць іх да сапраўднай вышыні. На прыёме паэтэсы ў Саюз пісьменнікаў Беларусі (1975) выдатны паэт П. Панчанка па памяці цытаваў яе вершаваныя радкі:

Сцяною лес... Гусцее вецце...
І раптам — гэты, з трэскам, гук,
Як быццам напароўся вецер
Грудзьмі на самы востры сук,
І ўпаў у цень з глыбокай ранай...
А лес трывожна анямеў.

Напэўна, гінуць ад маланак
Найлепшыя з высокіх дрэў.
(«Лес. Трыпціх»)

Пачатак сапраўды быў яркі, запамінальны. Потым з’явіліся зборнікі паэзіі «На ўзлёце дня» (1977), «На злome маланкі» (1981), «Метраном» (1985; адзначаны Літаратурнай прэміяй імя А. Куляшова ў 1986 г.), «Лісты да цябе» (1988). Выбраныя паэтычныя творы склалі кнігу В. Коўтун «Свяча любові» (2006).

Сутнасць творчасці паэтэсы складаюць маральна-этычныя прынцыпы ўзаемаадносін у грамадстве, сувязь з духоўнымі традыцыямі народа. Фальклорныя элементы не перашкаджалі выявіцца асабоваму пачатку яе паэзіі, падкрэслівалі індывідуальнасць творчай манеры. Сувязь з вуснай народнай творчасцю ўзбагачала не толькі стылёвае афармленне гістарычнага матэрыялу, але і змястоўна ўплывала на паэтычнае адлюстраванне сучаснасці. У полі зроку В. Коўтун — тэма бацькаўшчыны і тэма гісторыі як катэгорыі месца і часу. Радзіма для паэтэсы — найперш куток дзяцінства, куды яна вяртаецца зноў і зноў. Любая сэрцу радзіма бачылася ў розных выявах: у вобразе поўні, зялёнага саду, лесу, чорнага бусла, Прыпяці... Асаблівай любасцю да свайго роднага, нацыянальнага, найпачотнай прыхільнасцю да спакутаванай сваёй старонкі, да сваіх продкаў прасякнуты верш «Трыпціх» — узор філасофскай лірыкі.

Адна з галоўных тэндэнцый творчасці В. Коўтун — імкненне да эпічнай шырыні, маштабнасці ў адлюстраванні гістарычных падзей. Паэма «А Прыпяць не спыніць...» прысвечана падзеям 1240 г., што адбыліся на Піншчыне. Паэма «Чарацінка чакання» — пра герояў Вялікай Айчыннай вайны. Багаты на стылёва-кампазіцыйныя вырашэнні твор «Балада чорнага хлеба». У сінтэзе лірыкі і эпікі, строгага рэалізму і фальклорных матываў выспявае галоўная ідэя — ідэя каштоўнасці хлеба, як жыцця. Дамінантнае месца ў зборніку «Метраном» займае грамадзянская лірыка В. Коўтун. Акцэнты болю паэтэсы сутнасна змяніліся. Адсюль і крытычны пачатак, абвостраная публіцыстычнасць, сацыяльнасць.

Было відавочна, што В. Коўтун «цесна» ў межах ужо асвоеных вершаваных жанравых

формаў. Падступаўся час прозы. У 1988 г. пабачыў свет зборнік апавяданняў «Калінавая гронка залатая», у якім аўтар выявіла сябе як майстар псіхалагічна-побытавага, рэалістычна аб'ектываванага пісьма. Галоўная тэма яе першых апавяданняў — узаемаадносіны паміж тымі, хто толькі стаіць на парозе вялікага жыцця і каго гэта жыццё паспела ўжо наспатоліць душэўным адчаем. Адначасова пісалася і галоўная кніга жыцця пісьменніцы — дылогія «Крыж міласэрнасці» (1988—1996), якой яна аддала шмат часу і творчых сіл. Постаць А. Пашкевіч (Цёткі) — цэнтральны вобраз усёй творчасці В. Коўтун. Да поўнага разумення і ўвасаблення гэтага вобраза пісьменніца ішла паступова. Спачатку былі вершы, потым паэмы «На зломе маланкі» (1979) і «Суд Алаізы» (1985). І, нарэшце, інтэлектуальна-філасофскі раман-дылогія. Праўда жыцця ў ім раскрываецца праз унутраны, лірычны свет гераіні, праз сістэму ўзаемазвязаных фабул навелістычнага тыпу, дзе значную змястоўную нагрузку нясуць на сабе вобразы, падзеі і ўчынкі, якія апрача свайго сю-

жэтнага значэння маюць яшчэ апасродкаваны, сімвалічны сэнс. «Крыж міласэрнасці» — кніга тэматычна багатая, аднолькава дакументальная і мастацкая. Твор незвычайны па жанры, наватарскі. У 1989—1990 гг. на экраны выйшаў аднайменны мастацкі фільм. Прыкметнай падзеяй у сучаснай літаратуры стаў раман-жыццё В. Коўтун «Пакліканыя», прысвечаны Ефрасінні Полацкай. У 2002 г. гэты твор быў надрукаваны ў часопісе «Полымя», а ў 2007 г. выйшаў асобнай кнігай.

В. Коўтун — даследчыца беларускага фальклору. Глыбокай і цікавай з'яўляецца яе кніга «Святло народнага слова» (1984), «кніга для настаўнікаў», прысвечаная беларускай баладзе, — «Крыніца паэзіі» (1987). Асаблівай увагі патрабуюць яе цудоўныя пераклады выдатных украінскіх і рускіх паэтаў. На рахунку В. Коўтун ёсць і паэтычныя зборнікі для дзяцей: «Мы робім казку» (1983) і «Вясёлы заа-сад» (1986). Валянціна Міхайлаўна выступала з артыкуламі і рэцэнзіямі па праблемах сучаснага літаратурнага жыцця, займала актыўную грамадзянскую пазіцыю.

Міхась Башлакоў

Паэзія Міхася Башлакова (нар. у 1951 г.) адметная шчырасцю, адкрытасцю, меладычнасцю, тонкім лірызмам. Яго творчасць вылучае моцная эмацыянальная энергетыка, шчымлівая і задумлівая інтанацыя, віртуознае валоданне рытмам, пранікнёная інструментоўка вершаванага радка. Паэтычныя вобразы, створаныя М. Башлаковым, карэняцца ў духоўных глыбінях дарагога сэрцу палескага краю, у беларускай народнай песні.

Нарадзіўся будучы паэт на Гомельшчыне, у невялікім пасёлку Станцыя Церуха (цяпер вёска Баштан) у сям'і чыгуначніка. Родныя мясціны ён заўсёды згадвае ў сваіх творах з вялікай любоўю. Сімвал роднага краю для паэта — маці. Яе светламу вобразу М. Башлакоў прысвяціў шмат вершаў (раздзел «Бярозавая рунь» у кнізе «Матчыны грыбы перабіраю»). Першае прызнанне прыйшло пасля апублікавання ў гомельскай раённай газеце «Маяк» верша «Раўчук» (1968). Пасля заканчэння Грабаўскай сярэдняй школы вучыўся ў Гомельскім універсітэце на гісторыка-філалагічным факультэце. Затым настаўнічаў у школах Гомельшчыны і Браншчыны. У час летніх адпачынкаў ездзіў па Расіі, Беларусі, Украіне з мэтай набыць новыя ўражанні, якія б абудзілі палёт творчай фантазіі. Але сапраўднае натхненне заўсёды давала роднае Палессе, тут пад чароўны гоман лесу нараджаліся новыя вершаваныя радкі. Незабыўную школу паэтычна-

га майстэрства ён прайшоў у выдатнага рускага паэта Ю. Фатнева, які кіраваў літаб'яднаннем пры гомельскай раённай газеце «Маяк» і неаднойчы выказваўся пра М. Башлакова з вялікай любоўю і павагай у сваіх артыкулах і прадмовах да яго кніг. З 1985 г. М. Башлакоў працаваў карэспандэнтам-арганізатарам Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР па Гомелі і Гомельскай вобласці. Адначасова кіраваў гарадскім літаратурным аб'яднаннем «Маладзік». У 1991—2005 гг. працаваў у арганізацыйна-метадычным цэнтры па выданні гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць» Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Спачатку М. Башлакоў ствараў надзвычай маляўнічыя і экспрэсіўныя творы, апяваў прыгажосць і шчодрасць родных мясцін, апісваў абрады і звычкі вяскоўцаў (кніга паэзіі «Касавіца», 1979). Вось адна з яго паэтычных строф:

Луг расквеціцца фарбамі хустак,
Гучнай песняй акоціць прастор.
Водар сена, настоены густа,
Важным панам заедзе ў двор.
(«Касавіца»)

Пасля чарнобыльскай катастрофы настрой яго вершаў змяніўся: сталі гучаць трагічныя ноты, ноты адчаю, спустошанасці і безвыходнасці. Калі адбылася аварыя, М. Башлакоў, не раздумваючы, кінуўся ў гушчыню тых падзей.

Шмат ездзіў, сустракаўся з людзьмі, правёў больш за 2000 літаратурных выступленняў толькі ў раёнах, якія найбольш пацярпелі ад радыеактыўнага забруджвання. Ён аўтар кніг паэзіі «Начны паром» (1987), «Дні мае залатыя» (1993), «Як слёзы горкія Айчыны...» (1999), «Матчыны грыбы перабіраю» (2000), «Пяро зязюлі падніму» (2001), «Світалыныя коні» (2001), «Нетры» (2004), «Палын. Чарнобыль» (2005). Паэма «Лілея на цёмнай вадзе» — гэта рэквіем, народжаны чарнобыльскай бядой:

Нашы вёскі пагостамі сталі...
Не вайна...
Вінаваты прагрэс.
Сінім полымем смутку і жалю
Дацвітае за вокнамі бэз.

Пазней гэта шматпланавая ліра-эпічная паэма разам з пранікнёна-лірычнымі вершамі, што складаюць кнігу «Світалыныя коні», увайшла ў зборнік «Пяро зязюлі падніму», які сам аўтар лічыць адным з самых значных, знакавых. Кніга «Як слёзы горкія Айчыны...» ад іншых адрозніваецца задумлівай інтанацыяй, пошукам паэтам сваіх берагоў, асэнсаваннем перажытага. Арганічным успрымаецца з'яўленне ў яго творчасці жанру малітвы («У саборы», «Ты памаліся, маці, за мяне» і інш.). Два апошнія выданні паэта «Нетры» і «Палын. Чарнобыль» — сумесная творчая праца М. Башлакова з беларускім мастаком М. Барздыкам — адразу выклікалі вялікую цікавасць у чытачоў сваёй

адметнасцю, непадобнасцю да іншых. Яны вабяць незвычайнымі, унікальнымі ілюстрацыямі, заварожваюць сваімі вершамі. Зборнік «Палын. Чарнобыль» — своеасаблівы паэтычна-графічны дыялог двух аўтараў. Ён быў прымеркаваны да 20-й гадавіны аварыі на Чарнобыльскай АЭС і стаў споведдзю паэта роднаму краю. Лейтмотывам праходзяць праз кнігу прарочыя словы святога Іаана Багаслова пра зорку Палын, знітоўваючы яе структуру і змест. Кніга «Нетры» раскрывае непаўторны вобраз Беларусі — характавае яе прыроды, шляхоў і абсягаў, багаты свет міфалагічных уяўленняў і персанажаў, — тоіць у сабе шматвяковую народную мудрасць і памяць беларусаў. «Нетры» і «Палын. Чарнобыль» атрымалі прызнанне далёка за межамі нашай радзімы. На Міжнародным кніжным кірмашы ў Франкфурце-на-Майне ў 2005 г. «Нетры» ўвайшлі ў лік ста лепшых кніг свету, а на Міжнародным конкурсе выяўленчых мастацтваў у Бельгіі ў 2006 г. «Нетры» і «Палын. Чарнобыль» узнагароджаны элітным залатым медалём.

Міхась Башлакоў з'яўляецца лаўрэатам Літаратурнай прэміі Баяна (Расія, 2004), Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь у галіне літаратуры (2008). На яго прыгожыя, меладычныя вершы рознымі кампазітарамі напісана нямала музычных твораў. Міхась Башлакоў жыве паэзіяй і марыць «стварыць вельмі вытанчаную, дзівосную кнігу лірыкі, на самай высокай ноце».

Мікола Матукоўскі

Сёння немагчыма ўявіць беларускую драматургію без твораў Мікалая Ягоравіча Матукоўскага (1929—2001). Яго п'есы ішлі на сцэнах соцень тэатраў былога СССР. Яны адзначаны шматлікімі прызамі і ўзнагародамі, самая высокая сярод іх — Дзяржаўная прэмія БССР (1988) за спектакль тэатра імя Янкі Купалы па п'есе «Мудрамер». З маленства зачараваны тэатрам Матукоўскі праз усё жыццё захаваў незнішчальную веру ў яго выхаваўчыя магчымасці. Кожную сваю п'есу ён пісаў у строгай, дакладнай арыентаванасці на пэўную сацыяльную праблему, імкнучыся паўплываць на ход грамадскіх працэсаў, пасадзейнічаць пацяпленню маральна-псіхалагічнага клімату ў краіне. Усе яго п'есы прасякнуты верай у магчымасці народа справіцца з любымі праблемамі насуперак цяжкасцям, якія паўстаюць перад ім. «Асабіста я стаўлю для сябе задачу ачалавечыць чалавека, якога наша XX стагоддзе ўсё больш і больш абесчалавечвае, — пісаў драматург. — Адбылося столькі катаклізмаў — войны, земля-

трусы, рэпрэсіі, тэрор... Недзе з пачатку Першай сусветнай вайны самакаштоўнасць чалавека стала траціцца з катастрафічным дынамізмам. Са свайго боку і чалавек многае разгубляў у складаных умовах існавання і выжывання... І гэта мяне вельмі турбуе, прыносіць душэўныя пакуты» (*Матукоўскі, М.* Апошняя інстанцыя : п'есы. — Мінск : Маст. літ., 1996, с. 12). Матукоўскі — мастак яркага грамадзянскага пафасу. Кожную сваю п'есу ён пісаў нібыта апошняю. Выгаварыцца, давесці, пераканаць — яго мэта. Менавіта таму на ўсіх творах гэтага самабытнага драматурга ляжыць выразны адбітак яго мастакоўскай індывідуальнасці.

Нарадзіўся Мікалай Ягоравіч Матукоўскі ў вёсцы Калюціна Расонскага раёна Віцебскай вобласці. Хлопчыку мінула толькі чатыры гады, калі яго бацьку, намесніка старшыні калгаса, асудзілі па лжывым даносе і выслалі ў Мурманскую вобласць (ён адтуль так і не вярнуўся). Яго маці, сястра і два браты працавалі ў калгасе. У 1935 г. сям'я пераехала

ў вёску Лабова Расонскага раёна, дзе і сустрэла вайну, акупацыю, суровае жыццё ў партызанскай зоне. У лістападзе 1943 г. праз славуція Віцебскія вароты Матукоўскія былі эвакуіраваны за лінію фронту — у горад Заходня Дзвіна. Тут чатырнаццацігадовы падлетак працаваў стажорам шафёра на мясцовай МТС. Пасля вызвалення родных мясцін ён вярнуўся ў Лабова. Шматпакутная расонская зямля з цяжкасцю залечвала пасляваенныя раны. Свой пасільны ўклад у яе аднаўленне ўносіў і малады Матукоўскі, працуючы пасля заканчэння Тродавіцкай сярэдняй школы ў райкаме камсамола, у рэдакцыі газеты, у райкаме партыі. У гэты час акрэсліліся самыя моцныя, вызначальныя дарогі яго далейшага жыцця — журналістыка і тэатр. Праўда, зачараванне тэатрам адбылося значна раней, яшчэ ў дзіцячыя гады, калі брат будучага драматурга ўдзельнічаў у аматарскім спектаклі «Партызаны» па драме Кандрата Крапівы. Мікалай дапамагаў яму вывучыць ролю. Пад уплывам прэм'еры «Партызан» Матукоўскі праз два дні напісаў уласную п'есу, якую сам паставіў на выгане за вёскай... П'еса была «пра шпіёнаў» (ішоў саракавы год). Пазней ён выступаў на сцэне раённага Дома культуры, прымаў удзел у аматарскіх спектаклях. Ужо тады яго землякі-расонцы не сумняваліся, што з Міколы атрымаецца калі не драматург, дык знакаміты актёр — надта ж натуральна выглядаў ён на сцэне.

Дарога да тэатра не адна, і Матукоўскі вырашыў увайсці туды з добрым багажом жыццёвага вопыту, назапасіць які меркаваў праз журналістыку. У 1950 г. ён паступіў на завочнае аддзяленне філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта, якое скончыў у 1956 г., і пачаў працаваць у расонскай раённай газеце «Камуністычны шлях». У гэтым жа годзе пераехаў у Мінск, дзе ўладкаваўся ў рэдакцыю газеты «Звязда». У 1960 г. М. Матукоўскі заняў пасаду галоўнага рэдактара літаратурна-драматычнага вясчання Беларускага радыё, а праз чатыры гады стаў галоўным рэдактарам рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Міністэрства культуры БССР. У Матукоўскага-журналіста было нямала цікавых публікацый. Невыпадкова ў 1984 г. Саюз журналістаў СССР прысудзіў яму прэстыжную прэмію «За публіцыстычныя выступленні па праблемах эканомікі і маралі». У гэты час М. Матукоўскі працаваў загадчыкам Беларускага аддзялення рэдакцыі газеты «Известия». Дваццаць сем год давялося прабыць яму маскоўска-беларускім газетчыкам, і ўсё ж зачараванне тэатрам не праходзіла.

Матукоўскі-драматург заваёўваў сабе месца ў тэатральным свеце няспешна, але мэтанакіравана. У 1965 г. Тэатр юнага гледача паставіў першы яго драматургічны твор — камедыю-вадэвіль «Мужчына, будзь мужчынам, або Уваскрэсенне Дон Кіхота», праз два гады з драмай «Тры дні і тры ночы» пазнаёміў гледача Магілёўскі абласны драматычны тэатр, а ў 1970 г. сатырычнай камедыяй «Амністыя» Матукоўскі заявіў сябе як майстар драматургічнага цэха. П'еса прынесла яму сапраўдны поспех. Пасля прэм'еры ў Купалаўскім тэатры пачалося яе трыумфальнае шэсце не толькі па Беларусі («Амністыя» была пастаўлена ў васьмідзсяці тэатрах былога СССР). Наступныя п'есы Матукоўскага «Апошняя інстанцыя» (1974), «Наследны прынец» (1976), «Паядынак» (1985), «Мудрамер» (1987), «Бездань» (1992), «Калізей» (1992) і іншыя адрозніваліся ад «Амністыі» тэматыкай, праблематыкай, эмацыянальнасцю, але заўсёды пафас кожнай з іх быў скіраваны на адстойванне добрага, светлага, перадавога не ў абстрактным ракурсе, а менавіта з вышыні і ў адпаведнасці з запатрабаваннямі сучаснасці. Сатырычнай скіраванасцю вызначаецца камедыя «Мудрамер». П'еса выкрывае чыноўнікаў і функцыянераў, якія насуперак сваёй абмежаванасці спрабуюць у сучасным жыцці быць на першых ролях. Вынаходнікрацыяналізатар Мурашка сканструяваў адмысловы прыбор-апарат, які вымярае чалавечую дурноту. Гэты мудрамер і выносіць прысуды Вяршылу, Міралюбаву, Папсуевай, якія пазбаўлены належнага інтэлектуальна-разумовага патэнцыялу і ўвасабляюць сабой камандна-адміністрацыйную сістэму. У п'есе шмат дасціпнага, камічнага, вясёлага. Смех смехам, але аўтар уздымае адну з важных і актуальных праблем: каб добра ўладкавацца ў жыцці, неабходна мець не талент, а навучыцца прыстасоўвацца. Малаадукаваным функцыянерам не да новых і патрэбных вынаходніцтваў, ідэй ды праектаў, іх галоўны прынецп — «абы ціха было».

У апошнія гады жыцця Матукоўскі працаваў у прывычным для сябе — вельмі напружаным — рытме. У 1998 г. ён завяршыў камедыю «Зомбі, альбо Мудрамер-2». Тады ж ажыццявіў драматургічную апрацоўку вядомай казкі Змітрака Бядулі «Сярэбраная табакерка», а годам пазней напісаў драму «Беражыце эдэльвейсы» паводле аповесці В. Быкава «Альпійская балада». Выспявалі і выспелі задумы яшчэ некалькіх п'ес, многіх артыкулаў і эсэ, ажыццявіць якія ён, на вялікі жаль, не паспеў.

Аляксей Дудараў

Сучасную драматургію немагчыма ўявіць без творчасці аднаго з самых папулярных пісьменнікаў апошняй чвэрці XX — пачатку XXI ст. Аляксея Ануфрыевіча Дударава (нар. у 1950 г.).

Яго радзіма — вёска Кляны Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці. Вучыўся будучы драматург у Наваполацкім ГПТВ-28 нафтавікоў, некаторы час працаваў на заводзе. У 1972 г. Аляксей Дудараў стаў студэнтам Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, які скончыў у 1976 г. па спецыяльнасці «акцёр тэатра і кіно». У тым жа годзе быў запрошаны ў Беларускі рэспубліканскі тэатр юнага глядача, з 1978 да 1983 г. загадваў літаратурнай часткай тэатра. З 1991 да 2002 г. быў галоўным рэдактарам часопіса «Мастацтва», у 2001 г. стаў мастацкім кіраўніком тэатра-студыі «Вольная сцэна» пры Саюзе тэатральных дзеячаў Беларусі, з 2003 г. — мастацкі кіраўнік Драматычнага тэатра Беларускай арміі. Шмат гадоў узначальвае Саюз тэатральных дзеячаў Беларусі (з 1992 г.).

Займацца літаратурнай дзейнасцю А. Дудараў пачаў яшчэ працуючы ў Беларускім рэспубліканскім тэатры юнага глядача. Пісаў апавяданні, п'есы, казкі, якія ў 1979 г. склалі кнігу прозы маладога пісьменніка «Святая птушка», што ў тым жа годзе выйшла ў Маскве на рускай мове. У творах пісьменнік узняў маральна-этычныя і духоўныя праблемы сваіх сучаснікаў, вясковых жыхароў, узнавіў знаёмыя, перажытыя рэаліі. Тагачасная крытыка параўноўвала дудараўскіх персанажаў-дзівакоў з «чудзікамі» В. Шукшына.

Пачатак драматургічнай дзейнасці А. Дударава паклала п'еса «Выбар» (1979), у якой драматург выступіў супраць спрошчанага разумення гераізму. За гэту п'есу і зборнік «Святая птушка» А. Дудараў быў узнагароджаны ў 1982 г. прэміяй Ленінскага камсамола Беларусі. У творчасці драматурга знайшлі адлюстраванне самыя розныя тэмы. Аднолькава дакладна піша ён пра сучаснасць, чалавека на вайне, на гістарычныя тэмы. Яго творы вылучаюцца жанравай адметнасцю і арыгінальнай пабудовай сюжэта. А. Дудараў — майстар так званых простых гісторый, ад якіх перахоплівае дыханне. У п'есах «Парог» (1981), «Вечар» (1983), «Злом» (1989) ён даследуе мараль і этыку чалавека, разважае аб праблемах алкагалізму, духоўнай спустошанасці, лёсах жыхароў непersпектыўных вёсак, лёсах тых, каго жыццё кінула на самае «дно». Чарнобыльскай трагедыі прысвечана п'еса «Адцуранне» (1994).

Значнае месца ў творчасці драматурга займае тэма Вялікай Айчыннай вайны. Пачатак ёй паклала п'еса «Узлёт» (першапачатковая назва «Апошні ўзлёт», 1980), але сапраўднай падзеяй у тэатральным жыцці другой паловы 1980-х гг. стала п'еса «Радавыя», у якой пісьменнік узняў пытанне аб тым, чым была вайна для кожнага яе радавога ўдзельніка. Твор быў адзначаны прэміяй Усесаюзнага Ленінскага камсамола (1984) і Дзяржаўнай прэміяй СССР (1985). Новы віток зацікаўленасці Вялікай Айчыннай вайной адбыўся ў драматурга ў пачатку XXI ст. Да 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў ён напісаў п'есу «Ты памятаеш, Алёша...», прысвечаную абароне Магілёва ў першыя дні вайны, якая, на думку аўтара, стала першай перамогай Савецкай арміі — на 23 дні дазволіла спыніць наступленне ворага. З гэтага спектакля, уласна кажучы, і пачаўся Драматычны тэатр Беларускай арміі. За створаны па п'есе сцэнарый фільма «Дняпроўскі рубеж» (2009) драматург быў удастоены першай прэміі за лепшы сцэнарый мастацкага фільма на конкурсе, які абвясціла кінастудыя «Беларусьфільм». Прыкметны ўклад у распрацоўку ваеннай тэматыкі зрабіла і п'еса А. Дударава «Не пакідай мяне...» (2005). Драматург прымаў удзел у стварэнні сцэнарыя кінафільма «Брэсцкая крэпасць» (выйшаў на экраны ў 2010 г.) пра гераічную абарону цытадэлі над Бугам.

На працягу ўсёй творчасці А. Дудараў праяўляў цікавасць да гістарычнага мінулага радзімы. У п'есах «Князь Вітаўт» (1997), «Чорная панна Нясвіжа» (1998), «Палачанка» (або «Рагнеда і Уладзімір»), «Крыж» (абедзве — 2000), «Усяслаў Чарадзеі» (2001) ён выступае, у першую чаргу, як драматург, які ў межах гістарычнага кантэксту выпрабоўвае свае творчыя магчымасці — пошук яркіх характараў, паказ моцных пачуццяў, стварэнне эфектнага тэатральнага відовішча. За напісанне гістарычных п'ес, пастаўленых Нацыянальным акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы, А. Дударава была прысуджана спецыяльная прэмія Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2001). Гістарычныя п'есы з'яўляюцца вяршыняй творчасці драматурга.

Акрамя арыгінальнай драматургіі А. Дудараў стварае п'есы па творах іншых аўтараў. Сярод іх — «Апошні журавель» паводле апавесці А. Жука «Паляванне на Апошняга Жураўля», «Вераб'іная ноч» па матывах пралога «Паром на бурнай рацэ» рамана У. Караткевіча «Нельга

забыць», «Песня пра зубра» па матывах паэмы М. Гусоўскага і інш.

Па сцэнарыях А. Дударова пастаўлены мастацкія фільмы «Купальская ноч», «Восеньскія сны», «Суседзі», «Белыя Росы»; кароткаметражныя фільмы «Кола», «Дэбют» і інш. За сцэнарый фільма «Белыя Росы», а таксама за п'есы «Парог», «Вечар», «Радавыя», «У прыцемках», «Чорная панна Нясвіжа» пісьменнік атрымаў прэмію Саюзнай дзяржа-

вы Расіі і Беларусі ў галіне літаратуры і мастацтва (2002). А. Дудараў з'яўляецца заслужаным дзеячам мастацтваў Беларусі (1991). Ён «жывы класік» сучаснасці. Імя драматурга сёння на афішах усіх тэатраў нашай краіны. Яго п'есы ставяцца на сцэнах многіх тэатраў далёкага і блізкага замежжа. Усё, што напісана, пастаўлена і экранізавана А. Дударавым, складае вялікую і значную з'яву беларускага мастацтва.

Спіс літаратуры аб жыцці і творчасці пісьменнікаў

Іван Пташнікаў

- Андраюк, С.* Ад роднай зямлі / С. Андраюк // *Полымя*. — 2002. — № 9—10. — С. 269—295.
- Андраюк, С.* Біяграфія ў трагічным гістарычным кантэксце / С. Андраюк // *Полымя*. — 2007. — № 10. — С. 142—154.
- Андраюк, С. А.* Іван Пташнікаў / С. А. Андраюк // *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя* : у 4 т. — 2-е выд. — Мінск : Беларус. навука, 2004. — Т. 4, кн. 1. — С. 490—520.
- Грамадчанка, Т.* З любові выспеленае слова: штрыхі да партр. І. Пташнікава / Т. Грамадчанка // *Роднае слова*. — 2002. — № 9. — С. 15—18.
- Карпава, Л.* Канцэпцыя асобы і часу ў ваеннай прозе Івана Пташнікава: на матэрыяле апавесцяў «Тартак» і «Найдорф» / Л. Карпава // *Роднае слова*. — 2007. — № 10. — С. 4—6.
- Ламека, Л.* У рэчышчы нацыянальнай традыцыі (Іван Пташнікаў) / Л. Ламека, Н. Ламека // *Сучасная беларуская літаратура: аналіз твораў, матэрыялы да экзамену* / Л. Ламека, Н. Ламека. — Мінск : Кніжны Дом, 2003. — С. 188—198.
- Прохар, М.* З глыбінь мастацкага слова: асаблівасці паэтыкі Івана Пташнікава / М. Прохар // *Полымя*. — 2006. — № 1. — С. 223—230.
- Прохар, М.* Мастацтва пейзажу ў творах Івана Пташнікава / М. Прохар // *Роднае слова*. — 2004. — № 4. — С. 22—24.

Віктар Карамазаў

- Бельскі, А.* Чулае сэрца сучасніка / А. Бельскі // *Дзікі голуб* : зб. сучас. беларус. прозы і крытыкі / уклад. М. Мінзер. — Мінск : Літ. і Мастацтва, 2001. — С. 58—62.
- Віктар Карамазаў: [матэрыялы пра жыццё і творчасць пісьменніка] / П. Васючэнка [і інш.] // *Крыніца*. — 1997. — № 10—11. — С. 2—37.
- Дудзінская, Д.* Залежнасць свету ад душэўнага зместу героя / Д. Дудзінская // *Роднае слова*. — 2002. — № 12. — С. 35—39.
- Дудзінская, Д.* Шлях народа і дарогі цывілізацыі / Д. Дудзінская // *Роднае слова*. — 2004. — № 4. — С. 9—13; — № 6. — С. 9—13.
- Локун, В.* Кругі жыцця / В. Локун // *Локун, В.* Кругі жыцця — кругі літаратуры. — Мінск : ОО «БелАКК», 2002. — С. 218—227.
- Наваградская, Н.* Сумленне і адказнасць мастака: штрыхі да творчага партрэта В. Карамазава / В. Наваградская // *Роднае слова*. — 1994. — № 6. — С. 13—18.
- Яскевіч, А. С.* Віктар Карамазаў / А. С. Яскевіч // *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя* : у 4 т. — Мінск : Беларус. навука, 2002. — Т. 4, кн. 1. — С. 571—593.
- Яскевіч, А.* Надзённае ў вечным: творчы партрэт В. Карамазава / А. Яскевіч // *Полымя*. — 2001. — № 2. — С. 272—296.

Алесь Жук

- Алесь Жук: [матэрыялы аб жыцці і творчасці] / Г. Тычка [і інш.] // *Крыніца*. — 2001. — № 1. — С. 3—51.
- Бугаёў, Д.* Нічога лішняга: (Алесь Жук) / Д. Бугаёў // *Бугаёў, Д.* Служэнне Беларусі : праблем. арт., літ. партр., эсэ, успаміны. — Мінск : Маст. літ., 2003. — С. 364—380.
- Гніламёдаў, У. В.* Алесь Жук / У. В. Гніламёдаў // *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя* : у 4 т. — Мінск : Беларус. навука, 2003. — Т. 4, кн. 2. — С. 542—565.
- Грамадчанка, Т.* Каб вярнулася песня...: літ. партрэт А. Жука / Т. Грамадчанка // *Роднае слова*. — 1997. — № 4. — С. 4—19.

Станюта, А. А. Сваё і чужое / А. А. Станюта // Станюта, А. А. Плошча Свабоды : літ.-крытыч. арт. — Мінск : Маст. літ., 1991. — С. 84—113.

Прыгодзіч, З. Ад праўды побыту — да праўды быцця: слова да двухтомніка прозы А. Жука / З. Прыгодзіч // Маладосць. — 1992. — № 7. — С. 214—226.

Валянціна Коўтун

Кавалёў, С. На трапецыі / С. Кавалёў // Кавалёў, С. Партрэт шкла : літ.-крытыч. арт. — Мінск : Маст. літ., 1991. — С. 137—145.

Лоқун, В. Пакліканья і абранья: (узыходжанне пісьменніцы) / В. Лоқун // Польша. — 2008. — № 2. — С. 185—191.

Лялько, Х. «Вітаю зноў паэзіі бясмерце...»: штрыхі да партрэта Валянціны Коўтун / Х. Лялько // Роднае слова. — 1996. — № 4. — С. 33—41.

Семашкевіч, Р. Дзейнасць думкі і пачуцця / Р. Семашкевіч // Семашкевіч, Р. Выпрабаванне любоўю : эсэ, арт. — Мінск : Маст. літ., 1982. — С. 138—142.

Міхась Башлакоў

Башлакоў, М. Шчыміць душа аб незваротным: штрыхі да аўтапартрэта / М. Башлакоў // З росных сцяжын: аўтабіягр. пісьменнікаў Беларусі / [уклад. М. Мінзер]. — Мінск : Літ. і Мастацтва, 2009. — С. 28—46.

Бельскі, А. «З песень і сонечных сноў...»: лірыка М. Башлакова / А. Бельскі // Роднае слова. — 2012. — № 4. — С. 27—31.

Фатнеў, Ю. Адчуванне шляху / Ю. Фатнеў // Башлакоў, М. Віно адзінокіх : лірыка. — Мінск : Літ. і Мастацтва, 2011. — С. 5—8.

Цяўлоўскі, А. У пошуках слова: штрыхі да творчага партрэта М. Башлакова / А. Цяўлоўскі // Польша. — 2011. — № 4. — С. 148—152.

Шабовіч, М. Як песня...: (развагі пра паэзію М. Башлакова) / М. Шабовіч // Польша. — 2006. — № 9. — С. 199—203.

Шынкарэнка, В. «Я не склаў сваю лепшую песню...»: жыццёвыя і творчыя дарогі М. Башлакова / В. Шынкарэнка // Роднае слова. — 2011. — № 5. — С. 19—21.

Мікола Матукоўскі

Ганчарова-Грабоўская, С. Сатырычная камедыя М. Матукоўскага «Мудрамер» / С. Ганчарова-Грабоўская // Беларус. мова і літ. у шк. — 1989. — № 9. — С. 54—58.

Лаўшук, С. Дон Кіхот з Расоншчыны: пра п'есы М. Матукоўскага / С. Лаўшук // Роднае слова. — 1999. — № 9. — С. 5—11.

Лаўшук, С. С. Мікола Матукоўскі (1929—2001) / С. С. Лаўшук // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. — Мінск : Беларус. навука, 2003. — Т. 4, кн. 2. — С. 311—335.

Лаўшук, С. Парадоксы мудраметры, альбо Недасканаласць светаўладкавання: слова пра М. Матукоўскага / С. Лаўшук // Роднае слова. — 2004. — № 9. — С. 90—91.

Аляксей Дудароў

Бур'ян, Б. Почырк Аляксея Дударова / Б. Бур'ян // Польша. — 2000. — № 6. — С. 171—190.

Васючэнка, П. Ад Буслая да Вітаўта / П. Васючэнка // Польша. — 1995. — № 5. — С. 246—268.

Васючэнка, П. В. Аляксей Дудароў / П. В. Васючэнка // Беларуская літаратура : дапам. для вучняў 11-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / А. І. Бельскі [і інш.] ; пад рэд. А. І. Бельскага, М. А. Тычыны. — Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2009. — С. 163—174.

Васючэнка, П. В. Аляксей Дудароў / П. В. Васючэнка // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Аддз-не гуманіт. навук і мастацтваў, Ін-т літ. імя Янкі Купалы. — Мінск : Беларус. навука, 2003. — Т. 4, кн. 2. — С. 649—674.

Ляшук, В. Вывучэнне творчасці Аляксея Дударова ў выпускным класе / В. Ляшук // Роднае слова. — 2011. — № 5. — С. 73—77; — № 6. — С. 67—71.

Мушынская, Т. Мастака ангажыруе час: Аляксею Дудараву — 50 / Т. Мушынская // Маладосць. — 2000. — № 6. — С. 233—241.

Няфагіна, Г. Драма маральных пазіцый: характары і канфлікты драматургіі Аляксея Дударова / Г. Няфагіна // Беларус. мова і літ. у шк. — 1989. — № 2. — С. 26—32.